

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ MAI HƯƠNG

CHỦ ĐỀ SINH THÁI
TRONG TRUYỆN NGẮN CỦA NGUYỄN MINH CHÂU
VÀ NGUYỄN HUY THIỆP

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2018

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ MAI HƯƠNG

CHỦ ĐỀ SINH THÁI
TRONG TRUYỆN NGẮN CỦA NGUYỄN MINH CHÂU
VÀ NGUYỄN HUY THIỆP

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam
Mã số: 8220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: PGS. TS. NGUYỄN ĐĂNG
ĐIỆP

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, ngày 24 tháng 04 năm 2018

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Mai Hương

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn thạc sĩ này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban giám hiệu, Khoa sau đại học, Khoa Báo chí - truyền thông và Văn học, Trường Đại học Khoa học, Đại học Thái Nguyên và các thầy, cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt, tác giả xin ngỏ lời cảm ơn sâu sắc nhất đến PGS.TS. Nguyễn Đăng Điệp - người thầy đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt thời gian tác giả nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, tôi xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, người thân, bạn bè đã giúp đỡ, động viên, tạo điều kiện để tác giả hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 04 năm 2018

Nguyễn Thị Mai Hương

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
2.1. Về giới thiệu lí thuyết Phê bình sinh thái.....	2
2.2. Nghiên cứu văn chương từ điểm nhìn phê bình sinh thái ở Việt Nam.....	6
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	10
3.1. Đối tượng nghiên cứu.....	10
3.2. Phạm vi nghiên cứu.....	10
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	101
4.1. Mục đích nghiên cứu.....	10
4.2. Nhiệm vụ nghiên cứu	10
5. Phương pháp nghiên cứu.....	11
6. Đóng góp của luận văn.....	11
7. Cấu trúc của luận văn.....	12
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ PHÊ BÌNH SINH THÁI VÀ KHUYNH HƯỚNG	
VĂN XUÔI SINH THÁI Ở VIỆT NAM TỪ SAU 1975	13
1.1. Khái quát về lí thuyết phê bình sinh thái	13
1.1.1. Định nghĩa phê bình sinh thái	13
1.1.2. Đặc trưng của phê bình sinh thái.....	16
1.2. Sự hình thành và phát triển của khuynh hướng văn xuôi sinh thái Việt Nam từ sau 1975	20
1.2.1. Những tiền đề lịch sử văn hóa xã hội.....	21
1.2.2. Sự hình thành và phát triển khuynh hướng văn xuôi sinh thái	22
1.3. Vấn đề sinh thái – mối quan tâm của Nguyễn Minh Châu và Nguyễn Huy Thiệp	28
1.3.1. Sinh thái trong truyện ngắn của Nguyễn Minh Châu	28
1.3.2. Sinh thái trong truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp	29

CHƯƠNG 2: CÁC BÌNH DIỆN SINH THÁI TRONG TRUYỆN NGẮN NGUYỄN MINH CHÂU VÀ NGUYỄN HUY THIỆP	35
2.1. Con người – kẻ tận diệt tự nhiên.....	35
2.1.1. Tận diệt những loài sinh vật, động vật hoang dã	35
2.1.2. Làm biến đổi tự nhiên sau vỏ ngoài cải tạo tự nhiên	39
2.2. Phản ứng của tự nhiên trước sự ích kỉ của con người.....	46
2.3. Sự hài hòa giữa con người với tự nhiên	53
2.3.1. Sự ăn năn và sám hối của con người.....	53
2.3.2. Trở về hài hòa với tự nhiên như một kêu gọi nhân văn	59
Chương 3: NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN TINH THẦN PHÊ BÌNH SINH THÁI TRONG TRUYỆN NGẮN NGUYỄN MINH CHÂU VÀ NGUYỄN HUY THIỆP	68
3.1. Nhan đề mang ý nghĩa sinh thái	68
3.2. Tình huống truyện mang tinh thần sinh thái	72
3.3. Cốt truyện và luận đề sinh thái.....	79
3.4. Hệ thống biểu tượng đô thị thể hiện cảm quan sinh thái	87
3.4.1. Đô thị như là sự đối nghịch với tự nhiên	87
3.4.2. Biểu tượng về sự tinh khôi, khoáng đạt, trong lành của tự nhiên	97
KẾT LUẬN	103
MỤC LỤC THAM KHẢO	106

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Khởi phát ở phương Tây từ những năm 70 của thế kỷ XX, phê bình sinh thái đang dần trở thành một khuynh hướng gây tiếng vang trong nghiên cứu văn chương. Tiếp cận văn chương từ góc nhìn sinh thái trên thực tế đã góp phần quan trọng vào việc khơi mở những chân trời mới, bổ sung vào các khoảng trống trong nghiên cứu văn học. Tuy nhiên, với nhiều lí do khác nhau, phê bình sinh thái hiện chưa có một tiếng nói ảnh hưởng thực sự ở Việt Nam mặc dù trong những năm gần đây, có một khuynh hướng văn chương sinh thái đang dần được hình thành. Trong bối cảnh đó, việc vận dụng lí thuyết của phê bình sinh thái vào việc giải thích các hiện tượng văn xuôi Việt Nam đương đại là một việc làm có ý nghĩa lí luận - thực tiễn cần thiết. Một mặt điều này giúp người nghiên cứu tiếp cận với một phương pháp nghiên cứu phê bình mới mẻ, năng hoạt, mang ý nghĩa nhân văn; một mặt khác, cũng góp phần giúp bạn đọc giải thích sâu hơn khuynh hướng phát triển và các đặc trưng thẩm mỹ phong phú của văn xuôi đương đại.

1.2. Trong văn học Việt Nam đương đại, ở những mức độ khác nhau, vấn đề thời sự này đã được các tác giả Nguyễn Minh Châu, Nguyễn Huy Thiệp, Nguyễn Quang Thiều, Nguyễn Ngọc Tư... đề cập đến. Đặc biệt, trong truyện ngắn Nguyễn Minh Châu và Nguyễn Huy Thiệp, tinh thần sinh thái khiến “người mở đường tinh anh và tài năng nhất” ấy nhanh chóng thâm nhận và kịp thời phản ánh những vấn đề nóng hổi của đời sống. Bằng tài năng của mình Nguyễn Minh Châu và Nguyễn Huy Thiệp đã đóng góp nhiều khía cạnh mới cho truyện ngắn Việt Nam từ cách chọn đề tài, cách dựng truyện, cách xây dựng nhân vật, lối hành văn... thường đề cập đến các vấn đề sinh thái, về mối quan hệ giữa con người với tự nhiên.

1.3. Vì những lí do trên chúng tôi chọn nghiên cứu “*Chủ đề sinh thái trong truyện ngắn của Nguyễn Minh Châu và Nguyễn Huy Thiệp*” làm đề tài

luận văn tốt nghiệp của mình. Bằng việc khảo sát cụ thể, chi tiết các tác phẩm chúng tôi hy vọng có thêm những phát hiện về những nét độc đáo, sáng tạo mới mẻ truyện ngắn của Nguyễn Minh Châu và Nguyễn Huy Thiệp trên cơ sở lí thuyết phê bình sinh thái.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

2.1. Về giới thiệu lí thuyết Phê bình sinh thái

Về lí thuyết phê bình sinh thái đã có một số công trình nghiên cứu từ các bài viết (báo, tạp chí) đến những tiểu luận, sách giới thiệu, nghiên cứu lí luận phê bình... Những tài liệu này phần nào đã được chuyển ngữ sang tiếng Việt, mặc dù số lượng ít ỏi nhưng đã cung cấp những hiểu biết chung nhất về cách tiếp cận và đường hướng của phê bình sinh thái.

Trước hết cần kể đến Ecocriticism – bài giảng của Karen Thornber tại Viện Văn học, nhân chuyển trao đổi học thuật giữa Viện Havard Yenching với các nhà nghiên cứu Việt Nam, tháng 3-2001. Đây có thể coi là một trong những tài liệu đầu tiên có ý nghĩa dẫn nhập về phê bình sinh thái được dịch sang tiếng Việt trong sự nỗ lực định hình và chính thống hóa nhánh nghiên cứu văn học theo một định hướng mới: lí thuyết phê bình sinh thái. Bài viết của Karen Thornber khởi đầu bằng một tổng quan ngắn về bản chất, ý nghĩa và tiến trình nghiên cứu văn chương – môi trường, cho thấy tính cấp thiết cũng như khái quát một cách cơ bản nhất sự hình thành và phát triển của phê bình sinh thái. Trước một cuộc khủng hoảng toàn cầu tác giả khẳng định: “*văn chương có ảnh hưởng quan trọng đến sự hiểu biết về biến đổi môi trường trong quá trình đô thị hóa và công nghiệp hóa; đồng thời, ảnh hưởng đến những công trình đi về sau về triết học môi trường, chính trị, thể loại, nơi chốn, khu vực và quốc gia*” [91]. Theo đó, nếu như “ở thời kỳ đầu”, phê bình sinh thái chỉ “tập trung vào những biểu đạt văn chương về thế giới tự nhiên”, thì đến “thời kỳ thứ hai” lại “hướng đến những trải nghiệm cá thể nhấn mạnh đặc biệt vấn đề công bằng môi trường”. Tác giả chỉ ra rằng hệ thống vấn đề ấy khiến Phê bình sinh thái

không chỉ giới hạn ở việc tìm hiểu các nền văn hóa và văn học Âu – Mỹ mà còn phải hướng đến các nền văn học khác như châu Phi, châu Á và Mỹ Latin. Tóm lại, có thể nói, những giới thuyết của Karen Thornber đang thực hiện “một trong những hướng đi hứa hẹn nhất của phê bình sinh thái”, đó là “đa dạng hóa mối quan tâm phê bình môi trường, mở rộng tới phạm vi nền văn học ngoài phương Tây”. Như chính nhận định của tác giả, bài luận cho thấy nguyện vọng “*hợp nhất những nhận thức luận khác nhau, dù có thể bấp bênh và tạm thời nhưng tối cần thiết cho một mối quan hệ thay đổi giữa con người và môi trường trong một thế giới ngày càng trở nên toàn cầu hóa*” [91].

Phê bình sinh thái – cội nguồn và sự phát triển (2012) được Đỗ Văn Hiểu dịch và tổng hợp từ hai cuốn *Phê bình sinh thái Âu Mỹ* (Nxb Học Lâm, 2008) và *Phê bình sinh thái: Phát triển và nguồn gốc*, in trong *Tuyển tập văn luận văn học sinh thái Trung Quốc và thế giới* (Nxb Đại học Công thương Triết Giang, 2010), bản tiếng Trung, cũng là một tài liệu có ý nghĩa mang đến một hình dung khái quát về tư tưởng nền tảng, các khái niệm chìa khóa cũng như những khuynh hướng chính của lý thuyết phê bình sinh thái. Theo nghĩa rộng nhất, phê bình sinh thái là “*Phê bình toàn bộ quan hệ giữa văn hóa và tự nhiên*”, “*thông qua văn học để thẩm định lại văn hóa nhân loại, tiến hành phê phán – nghiên cứu tư tưởng, văn hóa, mô hình phát triển xã hội của loài người đã ảnh hưởng như thế nào đến thái độ và hành vi nhân loại đối với tự nhiên đã dẫn đến tình trạng xấu đi của môi trường và nguy cơ sinh thái*” [55]. Dẫn nhập mang đến một cái nhìn tổng quan về lịch sử hình thành phê bình sinh thái bằng cách điểm lại những công trình tiêu biểu nhất theo thời gian. Cho đến thời điểm hiện tại, phê bình sinh thái đang là trào lưu có sức lan rộng và ảnh hưởng trên toàn thế giới.

Bài viết *Phê bình sinh thái – khuynh hướng nghiên cứu văn học mang tính cách tân* (2012) của Đỗ Văn Hiểu có thể được coi như là bài viết mang tính đánh giá khái quát những điều mới mang tính đột phá đã khiến phê bình sinh